

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԱՎԱՐԱՅՐԻ ԴՅՈՒՑԱԶՆԱՄԱՐՏԸ

ուրբ Ղևոնդյանց և Վարդանանց պայծառ անունն ու խնկելի հիշատակը նվիրական ու բանկազին են եղել հայ սերունդների համար: Ժողովրդի ազատության, Հայրենիքի անկախության, հայ ավանդույթներին, հայրենի սրբություններին և հավատի համար մղված հերոսական ու անձնվեր պայքարը ոգեշնչման և խանդավառության աղբյուր է հանդիսացել և է:

1.500 տարիներ մեզ բաժանում են Վարդանանց ժամանակաշրջանից: Բայց Վարդանանց կերպարները, անունն ու հերոսական անձնուրացությունը չեն հնացել, չեն մոռացվել, այլ դարերի հետ բարձրացել և հասել են մեր օրերին և ժամանակի հետ, սերունդների սրտի վրայով կգնան դեպի հավերժություն:

Այսօր, մի անգամ ևս, ժամանակի մշուշից, անցյալի խորից, մեր աչքերի առաջ հառնում են Ղևոնդյանց ու Վարդանանց լուսապայծառ կերպարները, որպես փառքի և հայրենասեր մարտիկների, իրենց ամբողջ գեղեցկությամբ, հերոսական կյանքի բոլորանվեր գրավչությամբ, նկեղեցուն, Հայրենիքին, ժողովրդին ծառայելու վեհ ձգտումներով և սրտառու պատրաստակամությամբ:

Հարուստ է հայ ժողովրդի պատմությունը հանուն ազատության, հանուն Հայրենիքի անկախության, հանուն սուրբ եախնյաց հավատի, հանուն հայի հոգևոր, անկորելելի արժեքների համար մղված հերոսամարտի դրվագներով:

Հայ ժողովուրդը, պատմության ասպարեզ մտնելու օրից, իրեն տեսել է մեծ, աշխարհակալ տերությունների միջև ընկած, համեմատաբար քվով փոքր, բայց միշտ պայքարի և գոյամարտերի մեջ: Հայ ժողովուրդը իր գոյությունը պահպանելու համար կյանքի և մահու կռիվ է մղել անցյալում բազմաթիվ աշխարհակալների դեմ: Նվ երբեք պատահականություն չէ այն, որ հայրենասիրությունը, Հայրենիքի համար, հոգևոր արժեքների համար, հայ հոգու ազատության համար պայքար կարմիր քելի նման անցնում է հայ ժողովրդի պատմության միջով, հազարավակներով:

Ու Վարդանանց հերոսամարտը հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի ամենանուշագրավ մեկ հանգրվանն է կազմում, որն իր անցեցելի ու խորը դրոշմն է դրել հայ ժողովրդի հերոսամարտերի պատմության վրա:

Վարդանանց հերոսամարտերի խորհրդով սերունդներ են դաստիարակվել և խանդավառվել՝ Հանուն Հայրենիքի մղված մարտերում: Վարդանանց հերոսական ոգին նոր քափ, նոր ուսակ է տվել հայ ժողովրդի պայքարին: Հետագա դարերում հայ ժողովուրդը բազմաթիվ անգամներ հերոսական մարտի է դուրս եկել, Վարդանանց խորհրդով և հերոսությամբ, և հերոսական էջեր ավելացրել իր ազատագրական պայքարի պատմության վրա: Սասունցի Դավիթը, Խոսրոբի Հովնաթը, Թորոս Լևոնին, Թարսու Վանանդեցին, Դավիթ Բեկը, Աղասին և բազմաթիվ ուրիշ հերոսներ, Վարդանանց ոգով և փայությամբ, կովել են Հայրենիքի բշեմանու դեմ և Վարդանի օ-

րինակով հաղթել ու անմահացել: Վարդանանց հերոսական կերպարը, ֆառությունն ու ոգին, ոգեշնչել ու առաջնորդել են հայ հայրենասերներին ամեն անգամ, երբ օտար սուր է բարձրացել հայի երկրի ազատության, հայ ժողովրդի կյանքի, հայրենի սրբությունների, շահի, պատվի վրա: Արդարև, Վարդանանց պատերազմը «եղել է, կա և կմնա առհավետ ազգապանծ էջը Հայոց պատմության, հոգեզմայլ մի էջ, որ դարեր անընդհատ ոգեշնչել ու մխիթարել է հայազն սերունդներին և ազգային-ֆառափական առաքիլության ուղիներ պատգամել Հայրենիքին, Ազգին, Եկեղեցուն» (Ինուրզ Զ. Կարողիկոս):

Վարդանանց հերոսամարտը հայ ժողովրդի անձնուրաց կոիվն էր հանուն ազատության, Հայրենիքի, հանուն ինքնուրույնության:

5-րդ դարը հայ ժողովրդի պատմության հերոսական ու փառապանծ դարերից մեկն է:

Քրիստոնեության մուտքը Հայաստանում բոցավառեց սասանյան պարսիկների անհաշտ թշնամությունը հայերի նկատմամբ: Սակայն քրիստոնեությունը հայերը ապահովեցին այլակրոն պարսիկների հետ ձուլվելուց: Բյուզանդիան, իր հերթին, ձգտում էր հավատակից հայ ժողովրդին ձուլել իր գրականությամբ և լեզվով: Մեսրոպյան տառերը փրկեցին հայ լեզուն և մշակույթը բյուզանդական խառնարանի մեջ սուղվելուց: Թեև հայ ժողովուրդը մեաց մեռակ, բայց մեաց իր ինքնուրույնությամբ, իր մշակույթով, իր ոգով: Տիգրանի և Բյուզանդիայի դեմ ծառացավ հայ ժողովուրդը իր կոտ միասնությամբ, երկուսի դեմ էլ հերոսական պայքար մղելու իր վճռականությամբ և անտելությամբ:

5-րդ դարը հայ ժողովրդի ազգային ինքնագիտակցության, ինքնուրույն մշակույթի ստեղծման և հերոսական գոյամարտերի դարաշրջանն էր, պայքար՝ զրշով և սրով, հանուն հայ հողի, ջրի, ազատության և անկախության:

Նրբ մի ժողովուրդ կովում է իր ազատության և գոյության համար, իր ինքնուրույնության և ոգու անկախության համար, նա ապրում է, նա չի կորչում, երե նույնիսկ նա պարտվում է մարտում, գոնե մնում է նրա հերոսական պատմությունը, որ գալոց սերունդներին ապրեցնում է, բարձրացնում, հերոսացնում և այդպիսով կորցրածը նորից ետ է առնում, նա հաղթանակում է: Ժամանակավոր պարտությունները չեն որոշում ժողովրդի կյանքն ու ապագան, որովհետև «Մահ իմացեալ անմահութիւն է, որ գիտէ զմահ, ոչ երկնի ի նմանէ», — գրում է Ավարայրի սոխակ ռսկեգրիչ Նղիշեն: «Մի ժողովրդի ուժը նրա գիտակցության մեջ է: Գիտակից ազգը չի կորչի, գիտակցությունը

մեծ ուժ է: Գիտակից ազգը, ինչքան էլ փոքր լինի ու շնչին իր քվով՝ մեծաքիվ ազգից էլ ուժեղ է, երբ ունի պայծառ գիտակցություն, որ ինքը ինքն է», — ասում է Ավարայրի հերոսներից մեկը՝ Արտակ Մուկացին:

Եվ Ավարայրի հերոսամարտը դրսևորեց հայ ժողովրդի այդ գիտակցությունը, միասնությունը, անհողողող ոգին, արիությունը, կոռովն ու ազատասիրությունը: Ավարայրի նակատամարտում ամեն մի հայ ռազմիկ շատ լավ էր հասկանում, րև ինչի՝ համար է կովում և արյուն քափում: Ընդհանուր աղետը, հայ ժողովրդի, Հայ Եկեղեցու գոյության սպառնացող մեծ վտանգը առաջ էր բերել մասսայական հերոսություն: Ողջ հայ ժողովուրդը, շինականները, ազատանին, հոգևորականությունը ներշնչված էին մի բարձր հայրենասիրությամբ, որի մեջ իրեն հետ կցորդված էին Հայրենիքի սերն ու հայ հավատի նվիրականությունը:

Ու մասսայական, ժողովրդական այդ հերոսության առաջ, զինաքափ էր լինում թրշնամին. «Ն ի կապանաց զանգիտեն, ո՛չ ի սանջանաց երկնչին... զմահ քան զկեանքնտրեն: Ո՛վ է որ կարէ նոցա դիմակաց լինել»:

Հայ ժողովուրդը Ավարայր իջավ ո՛չ րե մեռնելու, այլ հաղթելու համար, պահպանելու համար իր ազգային նկարագիրը, ինքնուրույնությունը, իր լեզուն, իր մշակույթը, իր Եկեղեցին ու հավատը:

Վարդանանք ու Ղևոնդյանք շատ պայծառ ու խորունկ ըմբռնություն ունեին ազգային սկզբունքների նկատմամբ, որոնց հաղթանակի համար մի վայրկյան իսկ չէին վարանել զոհելու իրենց կյանքը:

Ուխտապան և հայրենասեր հայ նախարարների բերնով, ՎԱՐԴԱՆՆ ասում է Ավարայրի նախօրյակին. «ՄԵՐ ՆԱԽՆԻՔՆԵՐԸ ՄԵՋ ԿՏԱԿԵՑԻՆ ՀԱՎԱՏ, ՊԱՏԻՎ, ԱՋԳ: ԱՐՅԱՄԲ ՊԱՀՊԱՆԵՑԻՆ ՆՐԱՆՔ ՄԵՐ ԱՋԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԼԵՋՈՒՆ, և մեզ հրաման քողին անբասիր պահել այդ սրբությունները: Պաշտպանենք մեզ կտակած գանձերը: ՄԵՐՆԵՆՔ՝ ՉՏԱՆՔ ԹԸՆՆԱՄՈՒՆ ՈՋԻՆՉ» (ընդգծումը խմբագրությանն է):

Հայրենասեր հայ հոգևորականության անունից ՂԵՎՈՆԴ ԵՐԵՑՆ ասում է. «Պարսիկները պիտի գան ՄՏՆԵՆ ՄԵՐ ՏՆԵՐԸ, ՈՋՆՉԱՑՆԵՆ ՄԵՐ ԼԵՋՈՒՆ, ԱՊԱԿԱՆԵՆ ՄԵՐ ԲԱՐՔԵՐԸ, խառնակություն մտցնեն մեր ընտանիքներում: Ի՛նչ, պարսիկներն պիտի խոսեմ, Գողթան երգե՛րը մոռանամ, հոյակապ մատենագրությամբ խորքանամ, նախնայաց նարտարապետությունը լիեմ... ո՛չ, ԱՌԱՎՅԼ ՔԱՂՅՐ է ՄԱՀԸ»:

Իսկ բովանդակ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒԹՅՈՒՆ ազատագրական պայքարի դուրս եկավ պարսիկ

նվաճողների դեմ: Եվ ահա Հայաստանի սարերից, ձորերից, շենքերից ու ֆաղաֆներից, իշխանական դղյակներից ու շինականի խրեիքներից, վանքերից ու մենաստաններից դեպի Ավարայր է հոսում ժողովրդական հոսանքը. «Ժողովեցին զբազմութիւն արանց և կանանց, շինականաց և ազատաց, զֆահանայից և զմենակեցաց, երեւցան ամենեկեան զինեալք և սաղաւարտեալք, սուր ընդ մէջ և վահան ի ձեռին, ոչ միայն արանց ֆաթաց, այլ և կանանց առնականաց, ՊԱՏՐԱՍՏ Ի ՍՊԱՆԱՆԵԼ ԵՒ Ի ՄԵՌԱՆԵԼ»:

Վարդանանց հերոսամարտը, տոգորված ազգային արժանապատվության բարձր գիտակցությամբ, սրտառույն և անձնուրաց հայրենասիրությամբ, հերոսությամբ, ապրեցնում է մեզ, ցնցում, բափառարում, և մղում ուխտելու՝ հավատարիմ մնալու նրանց ոգուն և պայքարին:

Վարդանանց պատերազմը՝ պատերազմ էր ազգային գոյության պահպանման համար, Հայրենիքի ազատության համար, ընդդեմ բռնության, ձուլման, այլասերման:

Ավարայրը մարտահրավեր էր հայ ժողովրդի կողմից պարսիկ բռնակալության դեմ, հանուն հայ հոգու ազատության, հանուն Հայրենիքի:

ԱՎԱՐԱՅՐՈՒՄ ԿՈՎՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒ ՂԵՎԱՍՐ ՈՒԺԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԵՒՆ ԷՐ, որն իր կամքն էր քելադրում ուխտապան իշխաններին և հայրենասեր հոգեւորականությանը: Վարդանը՝ ինքը հավաքական կերպար է, հայ ժողովուրդն է, որ իր սեփական ձեռքերում վերցրեց իր հայրենի երկրի բախտը և հաւան վրաց և աղվանից ժողովուրդների հետ, «կամաւ և յօժարութեամբ» դաշն կապած, իջավ Ավարայր, զեն ի ձեռին կովեյլայն բարձր գիտակցությամբ, որ անփառանակ կյանքից փառավոր է հերոսական մա-

հր, և լավ է մեռնել կանգնած, սուր ի ձեռին, Հայրենիքի պաշտպանության մարտական դիրքերում, քան սողալ Հայրենիքի բշտամիների ռաֆերի տակ:

451 թվականի մայիսի 26-ին կատարվեց կատարվելիք...: Հայ ժողովրդի և նրա երկրի վրայով եկավ ու անցավ մեծ արհալիրը, մեծ փորձությունը...: Ու այսպես՝ անցան օրեր, անցան տարիներ, անցան դարեր...: Պատմության բեմից հեռացան շատ ժողովուրդներ, որոնք սուր էին բարձրացրել հայ ժողովրդի ազատության, նրա կյանքի, ապագայի վրա, բայց մնաց հայ ժողովուրդը, մնաց ապրելու անհողորդ կամով և ստեղծագործելու տաղանդով ու կենսունակությամբ:

Ավարայրից հետո հայ ժողովուրդը անցավ բազմաթիվ արհալիրներով ու փորձություններով, տեսավ շատ դժվարություններ և դառնություններ, մինչև վրա հասավ այն երջանիկ ժամանակ, երբ երկնակամարի վրա սկսեց փայլել հայկական աստղը ևս, երբ հայ ժողովուրդը տեղ դարձավ իր իրավունքին, իր պատվին և իր պետականությանը, և ստեղծագործական նոր և աննախընթաց վերելքի նախապարհի վրա կանգնեց:

Պատմական նոր իրադրության մեջ հայ ժողովուրդը ակնբախ ձևով ցույց տվեց աշխարհին, քե ի՞նչ կենսունակ ուժեր ունի իր մեջ և ինչպիսի՜ բնդունակություններ կարող են դրսևորել փոքր ժողովուրդները, երբ նրանք ազատ են օտարի ֆաղափական, տրեստական և կոպտուրական նկշումից:

Ազատասեր հայ ժողովուրդը վարդանանց տոնի այս օրերին մեկ անգամ ևս վերհիշում է իր գոյության համար մղած ազատագրական պայքարի ողջ պատմությունը և նրա փայլուն էջերից մեկը՝ Ավարայրի նահատամարտը:

